

Volt egy gyönyörű európai eszme

Hétindító

Nem állítom, hogy tökéletesen ismerem a számítástechnika tudományát. De azért annyit sejtek: az integrált áramkörök, a chippek, a lézeres nyomtatók szédítő fejlődése — beláthatatlanná távlatosítja a számítógép alkalmazásának lehetőségeit is.

Am arra gondolni sem mertem, hogy a komputer — az adattárolás, az ügyintézés, a szövegszerkesztés, a termelési folyamatok irányítása, ellenőrzése mellett — valami másra, többre is alkalmas. Persze, ez a gép — amiről beszélek —, mármint Kádár Iván „személyi használatú, sajátos komputere” — egészen különleges. A lehető legszemélyibb. Valójában irányíthatatlan a számítástechnikai formállogika szabályaival. Hiszen mindekenélőtt a „belső gondolkodást” irányítja. Meg talán érzelmes is. Például „nem bántja az embereket, hanem inkább védené őket”. S ha módjában állna, „nem engedné az egyénre hárítani a társadalom működési zavarainak felelősségét”.

Mindemellett „szörnyű gép is”. Ahogy a „tulajdonos”, Kádár Iván, a hazai számítástechnika kiemelkedő személyisége állítja: „kombatáns szerkezet — néminemű tervezési hibával”. Konstruktív hibája, hogy nem tud „se szívet, se hitet, se hazát” cserélni... (Holott elég valamelyik gombját megnyomni, s a „képernyőre” máris kiíródik a tipikus baloldali érzelmű értelmiségi minden szorongása... És sok egyéb rossz tulajdonsága mellett: „nem szeret vesztetni. A vereségbe beletörödni...”

Akár az ember.

Kilenc kedd

De máris befejezem jelképekkel tarkított beszélyemet. (Mellesleg, ezt a „jelképiséget” éppen Kádár Iván inspirálta. Már ezzel azzal is, hogy a számítástechnika tudósaként — az emberben rejlő „komputer” segítségével hívta elő múltját. Hitét, tévútjait, csalódásait.)

... Mindenesetre, most hogy elolvastam a *Magvetőnél* megjelent *Esszé történelmi oldalnézetből* című kötetét (és az esszéhez társuló, Mezei Andrással folytatott beszélgetéseit — már nemcsak tisztelen, de határozottan irigylem Kádár Ivánt, mert megtette a legnagyobb lépést, „azt, amit az illúziótól a tudásig tesz meg az ember...”

Mert Kádár Iván, aki saját bevallása szerint, az elmúlt évtizedek során túlságosan fent volt, „közel a tűzhöz”, s így mindent látott, ámde túlságosan lent ahhoz, hogy tevőlegesen beavatkozzon dolgokba — semmiben sem tagadja meg önmagát, múltját, s illúzióit... Sőt világosan kimondja azt is, amit talán sokan nem mernek kimondani. Szó szerint idézve mondatait „... legalább az eszme szép volt és humánus. A szocializmus megtévesztettjei a szociális egyenlőségért, az emberi szabadságért, az internacionalizmusért indultak harcba... Nem az ő hibájuk, hogy a szép eszmékkel visszaéltek, azzal, hogy olyan rövid távokra ígérték megvalósulásukat politikások, melyek eleve irreálisak voltak.”

Mert hát ki tagadná — és

most *Saint-Just* szavait ismétlem, módosítom — a „törvények / forradalmiak” voltak, csak éppen a megvalósítók nem voltak „forradalmiak”.

A másik megváltása

Persze tudom, manapság, amikor minden ellenzéki, avagy reformista csak a másikat akarja megváltani, leváltani, felszámolni — igazán divatjamúlt az eszmére hivatkozni... De azért ne felejtjük — mondom együtt Kádár Ivánnal —, hogy „a szocialista eszme mélységesen európai eszme, amely átítatódott a tizenkilencedik század romantikus humanizmusával, azzal a jövővárásal, amely számos igazán különös, értékes embert adott a világnak...”

Noha ez a gyönyörű jövővárás teljesen megsemmisült a sztálini típusú diktatúrák hatalmában...

Antigone példája

Azt hiszem, **Eörsi István** is valaha, valamikor telítődött a „mélységesen európai eszme”, s a „tizenkilencedik század romantikus humanizmusával”. Most nem idézek írásaiból, vallomásaiból, csak az *Antigonéra* hivatkozom. Azaz, saját értelmezésem szerint, van abban némi „eszmeiséggel telítődő, romantikára hajlamos humanizmus”, amikor prófétai igazságokat keres Antigone mindig aktualizálható témájában.

Most például, a második Antigone-ekifutásában (ahogy a *Film Színház Muzsikában* olvasom) arra kéri a választ, hogy „mi történik az olyan országgal, ahol nem engedik eltemetni a halottakat? Belháború dúl, elhullanak a jobbak, jön egy közepes képességű uralkodó, a korábbiak örökös helyettese, és azzal kezdi működését, hogy megsérti a közösség megszentelt hagyományait.” Később, az uralkodó megmásítaná végzetes döntését, de jobbító szándékra nincs már idő... S az uralkodónak „meg kell érnie, hogy az alázatos alattvalók harsány erkölcsi pátosszal ellene fordulnak...” A történet végére az uralkodó „teljesen összetörik, de csak siránkozni tud, meghalni nem...” Miután nem is érdemli meg a „megtisztító halált...”

Eörsi István Szophoklész-dramájából irt Antigoneja — melyet ezen a héten mutat be a *Várszínház* — nemcsak a mai évforduló, 1956. október 23-a tragikus következményeire utal... A temetetlen holtak sokaságára, s a „közösség megszentelt hagyományainak” megsértésére... (Avagy az elmúlt harmincvalahány esztendő valamennyi jogfosztására.)

Gondolom, **Eörsi** Antigonejában megtalálhatjuk a jövőt féltő próféciákat is... Mert ki tagadná, hogy napjainkban is „belháború” dúl... És bizony féltő, hogy megint a legjobbak hullanak el a csatározásban... S csak a másodvonal marad a porondon... Azok, akik ebben a nagy „leváltani, felszámolni, megváltani” csatározásban — és most Mezei András idézem — „önmagukat meg sem látják”, mert azt természetesnek veszik, hogy azon a szőnyegen állnak, amit a többiek lába alól akarnak kihúzni...

Gantner Ilona